

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

חכמה מאין

בטאון החברה
היונגיאנית
הישראלית החדשה

אביב 2013 מס'

8

יחסי העברה והמרחב הטיפולי

רוחות חדשות וניתוחות ישנים: עדית אנקורי

בשנים האחרונות מופיעה בספרות היונגיאנית התייחסות ליחסי העברה, שמקשרת את עצמה עם הגישה העכשווית האינטרסובייקטיבית של הפסיכואנליזה. בידיעון האחרון של האיגוד היונגיאני הבינלאומי, הניזולטר, מופיע ראיון עם ד"ר אוגוסט קוויק מהאגודה היונגיאנית בשיקאגו. קוויק אומר: ההתבוננות של יונג בטבע היחסים האנליטיים, צפתה מראש את הגישות האינטרסובייקטיביות. כמו כן קוויק טוען לזהות בין שני מושגים. "השלישי" שיונג מדבר עליו במאמרו על הטרנספרנס ו"השלישי האנליטי" של תומס אוגדן, אחד מדובריה המובהקים של האינטרסובייקטיביות. ד"ר קוויק אף מתאר בראיון כיצד הוא מאמץ בעבודתו הטיפולית את הגישה של אוגדן. לדעתי חוץ מהמלה "שלישי" שמופיעה אצל יונג ואצל אוגדן אין שום קשר ובוודאי שאין זהות במשמעות של המושגים של יונג ושל אוגדן. למעשה לא יכולה להיות זהות מאחר ששתי התיאוריות רואות באופן שונה את מהות הנפש האנושית.

את התפתחות הגישה האינטרסובייקטיבית בפסיכואנליזה ניתן לראות בין השאר על רקע וכביטוי להלך הרוח הפוסט מודרני. הפוסט מודרניזם מטיל ספק בכל התיאוריות הגדולות, בכל האמיתות המוחלטות שנוצרו בתקופה המודרנית ומעמיד את הריבוי, הסובייקטיבי, המשתנה כמוטיבים מובילים. ברוח הפוסט מודרניזם טוענת הגישה האינטרסובייקטיבית שגם בנפש האנושית אין מבנים קבועים אלא הנפש נבנית ומעוצבת מתהליכים בינאישיים, כך בהתפתחות הפרט וכך במערך הטיפול.

התיאוריה היונגיאנית מניחה, כידוע, קיומם של מבנים תוך נפשיים, מודע לא מודע אישי ולא מודע קולקטיבי. כפועל יוצא מתפיסות הנפש השונות של שתי התיאוריות נובעת שונות במטרות הטיפול ובמה שמתרחש בחדר הטיפול.

מאחר שאין בנפש מבנים קבועים אין בטיפול האינטרסובייקטיבי מטרה להגיע לחומר מודחק, והוא אינו נתפס כמקור של אינפורמציה. מאותה סבה לחלום ולסמל אין משמעות בפני עצמם. משמעותו של החלום נוצרת בשיח הטיפולי. מטרת הטיפול היא להכיר את עולמו הסובייקטיבי של המטופל ולהבינו. כמו כן, מאחר שהנפש עפ"י האינטרסובייקטיבים מעוצבת מתהליכים בינאישיים ניתן לראות כמעט את כל מה שקורה בטיפול, כנוצר מתוך הקשר הייחודי בין שני הסובייקטים, מטפל ומטופל. וכאן אנחנו מגיעים לשלישי האנליטי של אוגדן. אוגדן מניח שבהתנסות של כל שעה טיפולית, מתוך הקשר שמתהווה במפגש בין המטפל והמטופל, נוצר שדה נוסף של היחסים האנליטיים שהוא ייחודי לאותו מפגש. אוגדן מכנה את אותו שדה "השלישי האנליטי". גורם חשוב שמשתתף ביצירת "השלישי האנליטי" הוא מה שאוגדן מכנה

הרברי (Reverie) של המטפל: בתוך השעה הטיפולית המטפל מנסה לעזוב שליטה ולהיכנס למעין חלום בהקיץ. זה יכול לכלול מחשבות שלו של יום יום, רגשות שלו, זיכרונות, מוטרדות מעניין מסוים.

המטפל סומך על החלימה בהקיץ שלו כרלבנטית, כלומר קשורה למה שהעלה המטופל, גם אם נראה שהיא גולשת אל דברים שהם בתחום העניינים הפרטיים של המטפל.

הטיפול האינטרסובייקטיבי סומך, אם כן, במידה רבה מאד על הסובייקטיביות של המטפל כמקור של אינפורמציה.

כפסיכולוגית יונגיאנית אני מאמינה שבעומק הנפש שלנו טבועה מגמה אותנטית של התפתחות, של תיקון, של ריפוי, ושהחלומות שלנו הם שליחים שמביאים את המסרים המדריכים מהלא מודע אל התודעה בשפת הסמל. על המטפל היונגיאני להקשיב גם למה שמביא המטופל מתוך עולמו המודע וגם לנסות להבין ולתווך עבורו את שפת הלא מודע. כך יוכל ללוות את התפתחותו של המטופל לקראת היותו אדם שלם יותר.

התפתחות לקראת היות אדם שלם יותר כוללת גם את התפתחות היחסים עם הזולת. הכותבים היונגיאנים שמזהים את השלישי של יונג עם השלישי של אוגדן מסתמכים על הופעת המושג "השלישי" במאמר של יונג על הטרנספרנס. במאמר זה יונג עושה הקבלה בין תהליך העבודה של האלכימאים לתהליך ההתפתחות הנפשית של האדם. כמו שהאלכימאים יוצרים בעבודתם יחסים שונים בין החומרים כדי להפיק את הזהב, כך תהליך האינדיבידואציה מתרחש בנפשנו דרך האינטראקציות בין חומרי הנפש השונים. להלן ציטוט מהמאמר של יונג שמתייחס ל"שלישי":

"התוכן המתעתע, המרמה, המשתנה כל העת שמשתלט על המטופל כדמון, עובר כעת מהמטופל לרופא, וכצד שלישי בקשר ממשיך את משחקו, לפעמים שובב ומקנטר, לפעמים ממש שטני. האלכימאים ראו בו את האל הערום הרמס. ולמרות שהם מתלוננים על הדרך בה הוא מאחז את עיניהם, הם נותנים לו את השמות הגבוהים, שמקרבים את מהותו למהות אלוהית...שני הצדדים (רופא ומטופל) עוברים שינוי בתהליך, וכל הזמן המודעות של הרופא היא כמנורה מהבהבת".

בציטוט הזה יש התייחסות לשני הרבדים שקיימים תמיד ביחסי ההעברה. הרובד הבין אישי והרובד התוך נפשי. ברובד הבין אישי המטופל משליך תכנים, לעיתים קשים, על המטפל, שלא נשאר חסין מאחורי מסך. מתקיים מפגש בין שני אנשים פגיעים, שחשופים להשפעות ולהשלכות הדדיות, אבל אחד מהם, המטפל, מחזיק את מנורת המודעות. לא כניסה למצב של חלום בהקיץ, של מודעות עמומה, אלא של מודעות מודעות לקשייו, חולשותיו וכוחותיו של המטופל, והמודעות לקשיים, לחולשות וליכולות של עצמו.

השחקן הראשי המתסיס והמניע בדרמה המתוארת כאן הוא הרמס, זהו "השלישי" של יונג, וכאן אנחנו כבר ברובד התוך נפשי. הרמס הוא ארכיטיפ, שליח האל, או במושגים תוך נפשיים שליח הסלף. הוא סוכן השינוי בנפשו של היחיד. הרמס אינו חד משמעי, הוא טריקסטר, גם שטני וגם קרוב לאלוהי, גם מוליך בדרך הנכונה וגם מטעה. ואכן דרך האינדיבידואציה חמקמקה לפעמים, ורב בה הנסתר על הגלוי, היא רצופה מכשולים, רצופה עליות ומורדות, ייאוש ותקווה, ומחייבת עבודה מתמדת. אם כן, השלישי של אוגדן הוא שדה של יחסים אינטרסובייקטיביים, השלישי של יונג הוא ארכיטיפ השינוי בנפש היחיד.

כשקראתי את הראיון עם ד"ר אוגוסט קוויק בידיעון היונגיאני, והבנתי שהוא מבטא הלך

רוח מסוים שמתקיים בשדה היונגיאני הרגשתי צורך להגיב. יכול מטפל יונגיאני לאמץ את דרך עבודתו של אוגדן, ולהרגיש שהיא מפרה את עבודתו. לגיטימי לגמרי. אבל לא לגיטימי להציג באופן מוטעה את המושגים היונגיאנים.

במאמר אחר שלו אוגוסט קוויק אומר שיונג לא הצליח להעביר את "השלישי" אל הקליניקה ואילו אוגדן, באמצעות "השלישי האנליטי" שלו ממשיך ומפתח את השלישי של יונג בחדר הטיפול. כפי שראינו השלישי של יונג הוא ארכיטיפ, וארכיטיפ אי אפשר להפוך לטכניקה. אנחנו לא שולטים בארכיטיפ, אבל בכוחו להניע אותנו ולהשפיע עלינו.

אביא כעת דוגמאות של חלומות העברה של מטופלות שלי. מירב לא הכירה אותי לפני שנפגשנו. היא ידעה שאני יונגיאנית ושיונגיאנים עובדים עם חלומות, ומאחר שחלמה חלום לקראת הפגישה הראשונה הביאה אותה לפגישה. וזה החלום: "אני הולכת לטיפול שלי אחרי איזו אשה שאמורה כנראה להיות המטפלת שלי. היא מביאה אותי אל במה, ומושיבה אותי עליה, והולכת לסדר את ענייניה בטלפון. אני יושבת על הבמה, ולפתע אני אומרת לעצמי: למה הלכתי אחרי המטפלת הזאת? מה אני עושה כאן? אני הרי רוצה ללכת לטיפול אליך. אני רואה חדר צדדי, שאולי עלי להיכנס אליו לצורך הטיפול אצלך".

יחסי מטפל מטופל קונקרטיים עדיין לא נוצרו, ובכל זאת יש לנו חלום של יחסי העברה. יש להניח, שבימים שלפני הפגישה שלנו מירב התחילה לטוות לעצמה בדמיונה את דמות המטפלת המיוחלת, ובמקביל, עוררה ההתכוננות לטיפול את ארכיטיפ הריפוי בנפשה. הלא מודע, שיודע תמיד יותר ממה שהמודע יודע, החל את העבודה שלו בנושא הטיפול, ויצר את החלום.

החלום הציג שתי אפשרויות של התייחסות לטיפול שלפניה. האפשרות האחת היא בישיבה על הבמה עם המטפלת שמסדרת את ענייניה בטלפון, והאפשרות השנייה היא לבוא לטיפול אלי בחדר צדדי. לבמה יכולות להיות כמה משמעויות. נטיית לראות את הבמה בחלום הזה כמציינת ישיבה מעט מוגבהת, במצב שאינו אינטימי, אלא פתוח כלפי חוץ ונראה על ידי החוץ. גם המטפלת של האפשרות הראשונה עסוקה בעניינים של קשר עם החוץ. נראה שבחלום נבחרת האפשרות השנייה, לבוא לטיפול אלי. לא נאמר בחלום מה מאפיין את האפשרות השנייה, אך משתמע מהחלום שהיא שונה מהאפשרות הראשונה. זו כנראה אמורה להיות פנייה פנימה שבשונה מהבמה מיוצגת ע"י חדר צדדי, ע"י מיכל אינטימי יותר. ראיתי בחלום זה מוכנות ראשונית להיכנס לטיפול, וכמו כן בלט בו הנושא של קונפליקט בין חוץ ופנים. ואכן הקונפליקט בין הצד האינטרוברטי והצד האקסטרברטי של מירב היה אחד המוטיבים המרכזיים בטיפול.

הלא מודע של מירב המשיך לעסוק בנושא הטיפול, וסמלים של ריפוי הופיעו שוב ושוב בחלומות. החלום הבא הופיע אחרי חלום הישיבה על הבמה והכיל משפט אחד בלבד: "אני ישנה במקום של הטיפול. כשאני מתעוררת אני נכנסת לפגישה אתך".

שינה יכולה לסמל בריחה מעצמנו ויכולה לסמל כניסה אל עולם החלומות, כדי לפגוש את עצמנו. שינה במקום של הטיפול היא מוטיב ארכיטיפי שקשור לתהליך של ריפוי. אל הרפואה ביוון העתיקה היה אסקלפיוס. אסקלפיוס נחשב מומחה גדול ברפואה. ברחבי יוון, על גבעות ובין חורשות מקודשות נבנו מאות מקדשים לכבודו של אל הרפואה, ולפולחן שלו היה תפקיד חשוב מאוד בחיי העם במשך מאות שנים. שלב מרכזי בתהליך הרפוי היה שינה במקדש של אסקלפיוס על מנת לחלום ולקבל בחלום מסר מדריך ומרפא מהאל.

המתרפא, שהיה מגיע למקדש, היה עובר הכנה של הטהרות: אמבטיות, צום, הקרבת קורבנות, ואת הלילה היה מבלה במקדש כשהוא ישן על אחת המיטות ליד פסל האל.

למיטה קראו קליניק, ולשינה במקדש קראו אינקובציה. במהלך הלילה אמור היה אסקלפיוס להופיע בחלומי של המתרפא, ולהשיא לו עצה. בבוקר היו הכוהנים מפרשים את החלום ומסבירים את המסרים של האל.

בחלום הזה של מירב לא עסקתי ביחסי העברה. מאחר שהוא הביא באופן כל כך מובהק את הסמל של השינה המרפאה, נטיתי לראות בו אמירה על מוכנות לכניסה עמוקה יותר לעולם הטיפול.

החלום של סתיו נחלם כמה חודשים לאחר תחילת הטיפול:

"אני באה אלייך לטיפול, אבל משום מה אני לא נכנסת בשביל אל הקליניקה, אלא בכניסה הראשית אל הבית. בכניסה עומד עץ מלא פירות, שצורתם אינה מוכרת לי. אני חושבת שבטח המציאו פרי חדש. אני נכנסת. זה סלון הבית שלך, הילדים שלך משחקים בו, ואת יושבת בכורסה בלבוש ביתי מעט מרושל. את רומזת לי להיכנס ולהצטרף אליכם. האווירה נעימה. אני מרגישה נוח".

ברוב החלומות שמופיעים בהם יחסי העברה חשוב להתייחס גם לרובד הבין אישי וגם לרובד התוך נפשי. החלום הפתיע אותי. צויר בו מפגש בעל אופי מאד שונה מאופי מערכת היחסים שהתקיימה בינינו. סתיו שמרה אותי באופן בולט כאיש המקצוע, ונמנעה מכל ביטוי של יחסי אנוש. אף פעם לא שאלה אפילו שאלה אחת עלי, למשל כשחזרתי ממחלה היא לא שאלה דבר על שלומי. סתיו חוותה חוויות של דחייה מצד אמה בילדותה. שוב ושוב עשתה ניסיונות נואשים להתקרב אל האם ולהתקבל על ידה, אך ללא הצלחה. היא פיתחה מנגנון של זהירות ושמירה עצמית ביחסי האנוש שלה בכלל, ובמיוחד מול דמויות הוריות. החלום הפתיע אותי ונראה היה שהוא בא לתקן משהו.

בעקבות החלום ניסיתי להגדיר לעצמי את אופי היחסים בינינו, והתחלתי לראות שקדם לכן התקיים ביני לביני כתחושה עמומה בלבד. ראיתי בברור את אופי ההשלכה של סתיו עלי וראיתי גם את העברת הנגד שלי, ושמסיבות שהן שלי בלבד שימרת את מערכת היחסים כפי שהייתה. סתיו הלבשה עלי מדים של מטפלת מרוחקת, ומאחר שאני לא עזרתי לה להוריד אותם מעלי בא החלום והלביש אותי בלבוש ביתי מרושל מעט, ניגוד למדי המטפלת המרוחקת.

החלום פתח דו שיח פורה על היחסים בינינו ועל מערכות היחסים האחרות של סתיו. אבל לא רק אל מערכת היחסים שבינינו התייחס החלום. החלום התייחס גם אל מערכת היחסים התוך נפשית של האגו עם ארכיטיפ האם. ארכיטיפ האם מאגד בתוכו את מכלול ההתנסויות, החוויות והידע שנצברו בנפש האנושית לגבי המהות האמהית מקדמת דנא. לכן הוא מקפל בתוכו חיים, צמיחה, הזנה, חם, וגם מוות, בליעה ופירוק. בחלום של סתיו עומד עץ פרי בפתח ביתי.

סמל העץ, שמקורו באדמה והוא נושא פירות מייצג את צד הצמיחה והפוריות של ארכיטיפ האם. העץ שבחלום נושא פירות חדשים ועומד בכניסה שגם היא חדשה עבורה.

נראה שצירוף הסמלים מספר על טרנספורמציה שעתידה להתרחש, או שכבר מתרחשת בתוך נפשה של סתיו, טרנספורמציה שתאפשר לה להיזון מצד הפוריות והצמיחה של ארכיטיפ האם.

בכמה מאמרים יונגיאנים עכשוויים שמקשרים את התיאוריה היונגיאנית עם התיאוריה האינטרסובייקטיבית, נתקלתי בזיהוי "השלישי" של אוגדן גם עם "השלישי" שיונג מזכיר בקשר לדמיון פעיל.

הדמיון הפעיל שונה מהדמיון המודרך בכך שהדמיון המודרך מונחה ע"י המטפל במידה

זו או אחרת, ואילו הדמיון הפעיל הוא בעיקרו של דבר עבודת האדם עם עצמו. כאשר אנחנו פוגשים דמות או דימוי בחלום או בדמיון שבא בהקיץ, והדימוי תופס את תשומת לבנו, או מעורר בנו רגשות, אנחנו מניחים שהלא מודע שלח לנו מסר. בדמיון הפעיל אנחנו נותנים ביטוי לדימוי הזה בכל מדיום שהוא עפ"י נטייתנו, במילים, בציור, בפיסול, בתנועה.

אסיים את המאמר בדוגמה של שני מבעי נפש של מטופלת שלי: בחלום שחלמה ובפסל שיצרה בדמיון פעיל. בדוגמה זו לא אעסוק ביחסי העברה אלא אחדד שוב את ההבדלים בין המושגים היונגיאנים והאינטרסובייקטיבים, ובעזרת השלישי היונגיאני אדגיש את המשמעות העמוקה שיש לסמל בתהליך הטיפולי.

אביה של הילה היה אדם מתוסכל, מלא רגשי נחיתות שנהג להוציא את התסכולים שלו בהתקפי תוקפנות, אבל בעצם היה נמר של נייר. הוא עבד בעבודה פקידותית פשוטה והרגיש שאינה מבטאה את הכישורים שלו, והוא הלביש על הילה את האמביציות הלא ממומשות שלו. הילה פחדה מהתקפי הזעם של אביה, הרגישה שהיא אשמה בהם, ויחד עם זה הרגישה שהיא הבת האהובה והמוערכת.

ארכיטיפ האב, שעל בסיסו מתפתח קומפלקס האב, מייצג בין השאר את העולם הפורמאלי של חוקים, של גבולות, של מסגרות. הילה הייתה מאד מוכשרת ומאד אינטליגנטית והיא ניסתה ללמוד כימיה באוניברסיטה, אבל קומפלקס האב שלה התבטא בקושי עם המסגרת. היא הבריקה בשיעורים אך התקשתה מאד לקבל את דרישות המסגרת ולא הייתה מסוגלת ללמוד לבחינות. היא עזבה את לימודי הכימיה. הילה התקשתה לקבל את דרישות החיים היומיומיות הפשוטות, את החיים על הקרקע, ופתחה כמיהות ואמביציות מעופפות.

קומפלקס האב עלול להתבטא גם בקושי ליצור קשר עם הגבר ועם הגברי, כלומר עם הגבר הקונקרטי ועם הגבר הפנימי, האנימוס. להילה הייתה משיכה לגברים שהייתה להם איזו שהיא נטייה אמנותית אך הם היו חלשים, לא ממומשים ולא מסוגלים לקשר. כל קשר שלה עם גבר התפרק והסתיים בכאב לב.

הילה התרפקה בדמיונותיה על עולם אידיאלי ואידילי, שהיא קראה לו "העולם של האמנות הצרופה" שבו תחיה עם בן זוגה, כשתמצא אותו.

נראה חלום שהילה חלמה: "זה לילה. ראיתי גופת טייס עפה למרומים אל הכוכבים. היה לו שיער ארוך והוא זהר כולו ואני צעקתי, כמה שהוא יפה. אח"כ ירדה על האדמה אשה שהייתה אותו טייס אבל הייתה כולה בינונית ועם תסרוקת מגעילה".

החלום מדליק נורה אדומה. הדימוי של הגבר והגברי שבתוכה הוא דימוי מת, אבל היא מוקסמת על ידו. הקומפנסציה של הלא מודע פועלת ומורידה את הדימוי האידיאלי הזה לאדמה, והוא עובר טרנספורמציה לדמות של אשה, אבל הילה עדיין לא מוכנה לקבל את הנשיות הפשוטה, המציאותית, האדמתית.

הילה נהגה לכתוב, לצייר או לפסל בעקבות רגשות או בעקבות דימויים שבאו לה. זמן קצר אחרי החלום הזה ראתה הילה בדמיונה דמות של מלאך שנופל מהשמיים. היא פסלה אותו בבית והביאה לפגישה שלנו.

הילה אמרה שכנף אחת של המלאך נשברה. היא אמרה שרצתה לעצב לו גלימה, אבל זה לא יצא בגלל איזשהו קושי טכני, ואז עצבה לו התחלה של רגליים. המלאך הזה הוא "השלישי" של הדמיון הפעיל היונגיאני. הוא אינו שדה של יחסים אינטרסובייקטיבים אלא סמל שהופיע בעולם הפנימי של הילה. מי הם השניים שמתוכם נולד השלישי? האחד הוא הדימוי המקורי, שעלה מתוך הלא מודע, דימוי של מלאך שנפל מהשמיים, והשני הוא הפעולה של עיצוב בחומר שהמודע משתתף בה. מתוך שני אלה נולד "השלישי", שהוא כבר לא הדימוי הגולמי וגם לא בדיוק מבטא את כוונת המודע, אלא הוא סמל חדש, שנושא עמו מסר של התפתחות: מלאך עם רגליים.

הילה הייתה עצובה על נפילתו של המלאך מהשמיים, אבל אני קדמתי בברכה את המלאך שנפל ואמרתי לה שאני חושבת שלא במקרה נוצרו לו רגליים. הן נוצרו כדי שיוכל להתחיל להתהלך על פני האדמה.

מקורות:

1. רבקה אייפרמן, החלום בפסיכואנליזה אחרי פרויד: תמורות, תפניות והמשכיות, מאמר באינטרנט.
2. קובי אוסלנדר, החלום כ"שלישי", חלומות ותקשורת אינטרסובייקטיבית בטיפול, תורת החלומות וחקר החלימה, כתב עת מקצועי מקוון.
3. C.G.Jung, The Psychology of the Ttransference, C.W 16 Par 383-384
4. August j. cwik, Associative Dreaming: Reverie and Active Imagination
5. Carter, L. 'Countertransference and intersubjectivity', In *Jungian Psychoanalysis*, Ed. M. Stein. Chicago: Open Court Press.

[\[Home Page\]](#) [\[About us\]](#)
[\[Members\]](#) [\[Training program\]](#) [\[Links\]](#)
[\[Psychotherapy school\]](#) [\[For The Public\]](#) [\[Society's Journal\]](#) [\[Contact us\]](#)